

Юрый Лабынцаў

Масква

Ларыса Шчавінская

Масква

**Некаторыя моманты беларускага нацыянальнага руху
ў лёсе Фёдара Вернікоўскага:
самаацэнка і ацэнка паплечнікаў**

Фёдар Міхайлавіч Вернікоўскі (1861–1938) адносіцца да ліку вельмі прыкметных дзеячаў беларускага руху, пра якіх мы па гэты дзень ведаем няшмат. Нават дакладная дата яго смерці стала вядомая зусім нядаўна¹, а да апошняга часу яна вызначалася так: «1930-я гады»², «кан. 30-х гг. XX ст.»³, або «каля 1935 г.»⁴. Імя Вернікоўскага часта згадваецца ў рознага роду сучасных яму дакументах, у тым ліку ў вядомым аналітычным аглядзе П аддзела Польскага генеральнага штаба «Krótki zarys zagadnienia białoruskiego», падрыхтаванага ў Варшаве ў 1928 годзе «tylko do użytku służbowego». Зрэшты, агульная больш ці менш дэталёвая ацэнка яго дзейнасці належыць толькі бліжэйшым паплечнікам Вернікоўскага і часткова яму самому. Менавіта гэтыя матэрыялы ў асноўным і паслужылі нам пуцяводнай ніткай для падрыхтоўкі дадзенай публікацыі, выкарыстаны таксама і разнастайныя іншыя архіўныя крыніцы, звязаныя з Ф. Вернікоўскім і яго бліжэйшым асяроддзем ў розныя гады, уключаючы сямейныя.

¹ В. Стэх, *Знойдзена магіла Тодара Вярыкоўскага*, «Беларусь» 2011, № 580, с. 11.

² А.М. Сідарэвіч, *Вярыкоўскі Фёдар (Тодар) Міхайлавіч*, [у:] *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі*, Мінск 1994, т. 2, с. 247.

³ Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Шчавінская, *Верниковский Федор Михайлович*, [у:] *Православная энциклопедия*, Москва 2004, т. 7, с. 719.

⁴ А. Горный, *Слово о Федоре Верниковском*, «Гродненские епархиальные ведомости» 2011, № 9, с. 16.

У сваёй машынапіснай аўтабіяграфіі «работніка по Б'лорусскому движенію», складзенай Ф. Вернікоўскім ў 1919 годзе ў Гродна, ён, «Членъ Рады Б'лорусской Народной Республики и Сябрь Національнаго Комитета въ Минскѣ», паведамляў, што «родился въ 1861 году въ Б'лоруссіи – м. Дудичах, Игуменскаго уѣзда, Минской губ. Женатъ на б'лорусинкѣ, православной. Подъ судомъ и слѣдствіемъ никогда не былъ. Отець и мать, дѣды і прадѣды и прапрадѣды были б'лоруссами и прынадлежали къ духовнаму званію. Состояли на службѣ то псаломщиками, то священниками при разныхъ церквахъ, но все только въ одномъ Игуменскомъ уѣздѣ, Минской губ. (это сердце Б'лоруссіи) въ слѣдующихъ селахъ: Порѣчьи, Погорѣломъ, Туринѣ, Дудичахъ, Гребени, въ послѣднее время отецъ былъ псаломщикомъ Полянской церкви (м. Узляны) Игуменскаго уѣзда. Мать, рожденная Занцевичъ, дочь протоіеря Порѣчской церкви, Игуменскаго уѣзда. Родъ “Верниковскихъ” “Занцевичей” (по матери) издревле православный, чисто б'лорусскій, тянется онъ болѣе трохсотъ лѣтъ; одно можно только предположить, что дѣды или прадѣды могли быть уніятскими священниками, но въ 1839 году, когда было возсоединеніе Уніи съ православною церковью, то были причислены къ таковой. Дѣтство свое провель въ деревнѣ, среди селянъ, въ сильной нуждѣ и бѣдности и въ очень суровой жизни и школѣ»⁵. Народная школа ў знакамітых цяпер Дудзічах, радзіме многіх вядомых прадстаўнікоў сямейства Ельскіх, побач з былым маёнткам якіх размяшчаецца сучасны Музей старадаўніх народных рамёстваў і тэхналогій «Дудуткі», стала для юнага Фёдара першай адукацыйнай прыступкай і, таксама як і мясцовы царкоўны хор Пакроўскай царквы, у якой ён спяваў з юных гадоў, шмат у чым вызначыла далейшы выбар яго жыццёвага шляху.

У дзесяцігадовым узросце бацька прывозіць Фёдара ў Мінск і аддае ў Мінскае духоўнае вучылішча: «Воспитывался въ Минскѣ 4-х класномъ Духовномъ Училищѣ, послѣ чего окончилъ Минскую Духовную Семинарію, кромѣ богословскихъ наукъ. Былъ вольнослушателемъ СПбургскаго Технологическаго Института, гдѣ выдержалъ экзаме́нь на званіе старшаго Гидротехника по осушенію болотъ. Окончилъ СПбургскіе курсы сельско-хозяйственные, садоводства и огородничества. Служилъ въ Крестьянскомъ Поземельномъ Банкѣ, въ Западной Экспедиціи по осушенію болотъ Полѣссія и орошенія Юга и въ

⁵ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius. F-21, vnt. 723, lap. 1. Усе далейшыя цытаты з гэтага дакумента мы прыводзім у поўнай адпаведнасці з іх арыгіналамі.

Отдѣлѣ Земельныхъ Улучшеній Министерства Земледѣлія и Государственныхъ имуществъ б. Россійской Имперіи. Управлялѣ въ разныхъ мѣстахъ Западнаго края, Украины и Польши 17-ю имѣніями, болѣе 150.000 десят. земли съ лѣсами. Въ имѣніяхъ этихъ было 9 винокуренныхъ заводовъ, 4 лѣсопилки, 5 паровыхъ и водяныхъ мельницъ, при нихъ были круподерки и маслобойки и до 26 смолокуренныхъ и скипидарныхъ заводовъ. Все время служилъ и работалъ для Бѣлорусскаго народа и всѣ эти имѣнія на самыхъ льготныхъ условіяхъ продалъ крестьянамъ при содѣйствіи Крестьянскаго Поземельнаго Банка. Былъ командированъ въ Ію Государственную Думу въ Комиссію по земельному улучшенію хозяйства въ Россіи. Работалъ и находился въ командировкахъ – Россіи: въ тайгахъ далекой Сибири (устраивалъ переселенцевъ), Манджуріи, въ центрѣ Россіи, Прибалтійскомъ краѣ, на Кавказѣ и Закавказьи, работалъ на берегахъ Чернаго, Балтійскаго, Средиземнаго и Каспійскаго морей, Крымѣ, Семипалатинской и Семирѣченской областяхъ; За границей: въ Германіи, Австріи, Бельгіи, Італіи, Сициліи, Швейцаріи, Франціи, Англии, въ части Азіи, Египтѣ, Персіи, Турціи и въ Америкѣ; былъ въ самыхъ крупныхъ центрахъ и столицахъ. Прослужилъ на Государственной службѣ 34 года»⁶.

На момант пачатку Першай сусветнай вайны Ф. Вернікоўскі становіцца вельмі заможным чалавекам: «Получалъ жалованья въ послѣднее время службы до 18.000 руб. въ годъ. а началъ службу съ 75 руб. въ мѣсяць. Свою собственность всего лишь имѣлъ въ Минскомъ уѣздѣ 84 дес. земли и по наслѣдству от жены – дома въ г. Минскѣ»⁷. Некалькі наступныхъ военна-рэвалюцыйныхъ гадоў прывялі да таго, што ад «всего этого имущества въ настоящее время осталось въ Минскомъ уѣздѣ только шесть десятинъ земли и одинъ домъ – дача съ садомъ и огородомъ это 4 дес., вблизи гор. Минска, при станціи Минскъ, Брест. Ж.д. (Курасовщина), а остальное-же все имущество мною спѣшно продано, за безцѣнокъ, во время отечественной войны 1914–1919 г.г. при наступленіи на Минск нѣмцевъ. На деньги эти мною куплены были займы: военный и свободы, которые въ настоящее время аннулированы. Вотъ все и мое богатство за всю свою жизнь нажитое»⁸.

Тады ж настае і зусім новы этап у жыцці амаль шасцідзясяцігадовага Ф. Вернікоўскага: «По выходѣ же въ отставку и посѣлившись въ

⁶ Там жа, лап. 1.

⁷ Там жа, лап. 1–2.

⁸ Там жа, лап. 2.

Минскѣ, какъ экономистъ, землевладѣлецъ, комерсантъ и финансистъ приглашенъ былъ въ Минскѣ во всѣ Торгово-Промышленные и Коммерческіе Банки, Общества, Канторы, Ссудосберегательныя Товарищества, Кооперативы, потребительскія лавки – быть членомъ и ближайшимъ ихъ сотрудникомъ и Совѣтникомъ, а при крупныхъ Банкахъ, въ томъ числѣ и Государственномъ состоялъ Членомъ Учетнаго Комитета по выдаче денегъ въ кредитъ, удостовѣряя ихъ кредитоспособность или наоборотъ. Былъ Гласнымъ Городской Думы и Почетнымъ Судьею и состоялъ Предсѣдателемъ и членомъ разныхъ общественныхъ и благотворительныхъ Учрежденій и клубовъ. До 1918 г., хотя и принималъ участіе въ Бѣлорусскомъ движеніи, но такое тогда не было замѣтнымъ и реальнымъ. Въ 1918 г. посвятилъ всю свою жизнь и всѣцѣло отдался для Бѣлорусскаго движения и началъ участвовать въ Минскомъ Бѣлорусскомъ Представитствѣ, былъ избранъ членомъ Рады Бѣлорусской Народной Республики, состоялъ Казначеемъ Представительства и Бѣлорусскаго Дѣтскаго пріюта въ Минскѣ; пріютомъ этимъ нѣкоторое время и завѣдывалъ, былъ избранъ Казначеемъ Культурно-Просвѣтительнаго Общества “Заранка”, состоялъ учредителемъ и Предсѣдателемъ Общественнаго Собранія “Бѣлорусская Хата”. Былъ приглашенъ въ кабинетъ Министерства п. Воронки по Бѣженскимъ дѣламъ, но Бѣлорусское Представительство во главѣ съ п. Алексюкомъ на принятіе мною должности и Главноуполномоченнаго не согласилось – и я отказался. Въ Кабинетѣ п. Скимунта я былъ назначенъ Государственнымъ Казначеемъ; въ Кабинетъ п. Середы Бѣлорусское Представительство съ фракціей Эсъ-эровъ и часть социалистовъ делегировало меня въ Народные Секретари (Министры) Бѣлорусской Народной Республики и по постановленію Кабинета Министровъ п. Середы я несъ службу Народнаго Секретаря (Министра): Торговли и Промышленности, Государственного Контролера и Народной Господарки. Былъ командированъ Радою по очень важнымъ политическимъ и экономическимъ дѣламъ и на ревизію всѣхъ Бѣлорусскихъ Организаций на Украинѣ, за что получилъ отъ Министерства благодарность. Вышелъ въ отставку въ Ноябрь мѣсяцѣ 1918 г. изъ состава Бѣлорусскихъ Министровъ, по случаю замѣны Кабинета Соціалистомъ Луцкевичемъ. Въ настоящее время по Бѣлорусскому движенію СОСТОЮ: членомъ Рады Бѣлорусской Народной Республики и принадлежу къ безпартійной фракціи, избранъ Радою Бѣлорусской Народной Республики и таковымъ остаюсь – въ Экономическую, Финансовую и Контрольную Комиссіи, гдѣ состою Предсѣдателемъ и Намѣстникомъ, состою въ

Совѣтѣ “Старѣйшихъ” Бѣлорусской Народной Республики, Сябромъ Національнаго Комитета въ Минскѣ, Казначеемъ и Намѣстникомъ Культурно-Просвѣтительнаго Бѣлорусскаго Общества “Заранка” въ Минскѣ, Предсѣдателемъ Общественаго Собранія “Бѣлорусская Хата” въ Минскѣ, Казначеемъ Бѣлорусскаго дѣтскаго пріюта бѣдныхъ дѣтей, Членомъ Бѣлорусскаго Національнаго Комитета, въ Гроднѣ и Гродненской Центральной Рады, Предсѣдателемъ Бѣженскаго Комитета въ Бѣлоруссіи въ Гроднѣ и Минскѣ, Старшиною Общественаго Собранія “Бѣлорусская Хата” въ Гроднѣ и Старшиною-Распорядителемъ и Намѣстникомъ Бѣлорусскаго Клуба “Бацькаўшчына” въ Гроднѣ; Служу у Вайсковой Бѣлорусской Комісіі завѣдующимъ хозяйствомъ и Кассовымъ Отдѣломъ Б.В.К.

Всегда считаю себя и весь свой старѣйшій род “Верниковскихъ”, а по матери “Занцевичей” болѣе 300-х лѣтъ и таковымъ остаюсь истинно бѣлорусскимъ и православнымъ»⁹.

Неабходна заўважыць, што ў далейшым, каб узмацніць і падкрэсліць сваю ролю ў беларускім руху, Ф. Вернікоўскі і яго прыхільнікі пачынаюць адносіць пачатак яго ўдзелу ў ім да 1905 года, а гэта выклікае шмат пытанняў. Так, у заснаваным пры непасрэдным удзеле Ф. Вернікоўскага часопісе «Сьветац Беларусі» сцвярджалася ў 1931 годзе, што ён з «1905 г. бярэ дзейны удзел у беларуска-адрадженскім руху, сутыкаючыся з ужо працуючымі Карскім, Эпімах-Шыпілай, Зайцам, Бурбісам і інш. З гэтага часу Т. В. ужо не пакідае працы на адрадженскай ніве»¹⁰. Мабыць, першы дакладна дакументаваны нейкі ўдзел Вернікоўскага ў пэўнай палітычнай фазе гэтага руху адносіцца толькі да вясны 1917 года, калі ў Мінску была заснавана Беларуска народная партыя сацыялістаў (БНПС)¹¹. Няпроста пазней складаліся ўзаемаадносіны Вернікоўскага ўнутры Рады БНР пасля таго як ён стаў яе членам. Так, у падрыхтаванай у чэрвені 1918 года хроніцы для газет прыводзілася «“История” съ б. Юбилейнымъ домомъ»: «Вотъ уже цѣлый мѣсяць, какъ Рада Б. Н. Р. и Народный Секретаріатъ не могутъ перейти въ отремонтированный б. Юбилейный Дом, приготовленный для Рады и Народнаго Секретаріата. Причиной этого является “поступок” членовъ Рады изъ фракціи, такъ называемаго “Бѣлорусскаго Минскаго Представительства” – г. г. Алек-

⁹ Там жа, лап. 2–3.

¹⁰ Сьветац Беларусі 1931, № 3, с. 4.

¹¹ Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі, Вільня–Нью-Ёрк–Менск–Прага 1998, т. 1, кн. 1, с. 5.

сюка, Верниковскаго и др., которые, какъ оказалось, сняли въ аренду домъ не для Рады, а для какого-то ими организованнаго клуба и ни подь какимъ предлогомъ не соглашаются “уступить” зданія Народному Секретариату. Эта “пикантная”, съ точки зрѣнія, членовъ Народнаго Секретариата исторія, привела Народный Секретариатъ къ мысли снять помѣщеніе для Народнаго Секретариата самостоятельно при посредствѣ Германскихъ Властей, которые обѣщали Народному Секретариату свое полное содѣйствіе при отводѣ помѣщенія»¹².

Пасля пераезду ў пачатку 1920-х гадоў у Вільню Ф. Вернікоўскі яшчэ больш умацоўваецца ў ідэі, якую У. Пігулеўскі ў сваім данясенні В. Ластоўскаму ад 11 красавіка 1921 года ахарактарызаваў так: «аутаномія белар. на тэрыторыі акупіраванай Польшчай, пратэктарат Польшчы над ўсходняй Беларусіей, цесны кантакт з Крэсоўцамі, “прызнаньне крэсавых палякаў за сталых беларускіх жыхароў”»¹³.

Падобная пазіцыя адразу ж сутыкнулася з яе непрыняццем вялізнай большасцю беларускага грамадства і некалькі наступных гадоў для Вернікоўскага і яго маладога калегі і палітычнага лідэра палонафільскага напрамку П. Аляксюка аказаліся цяжкім часам своеасаблівага сацыяльнага байкоту.

Узімку 1926 года ў Вільні Ф. Вернікоўскі пачынае выдаваць штотыднёвік «Беларускае слова», які адразу ж уключаецца ў палеміку з цэлым шэрагам беларускіх арганізацый і асобных беларускіх палітыкаў. Па складанаму польскаму пытанню праграма штотыднёвіка прапануе такі падыход: «У выніку ваенных падзеяў частка беларускай зямлі апынулася ў межах Польскай Дзяржавы. Маючы тут шырока дэмакратычную заходня-эўрапейскую консцітуцыю, мы прызнаём польскую дзяржаўнасць. Аднак жа лічым, што беларускія землі маюць гэтулькі індывідуальных асаблівасцяў у характары і складзе свайго насялення, а таксама этнаграфічных і геаграфічных, што яны павінны быць аўтаномнымі»¹⁴. Першапачаткова «Беларускае слова» выдае і спецыяльны дадатак, названы «Наш Сатырыкон», у якім, у прыватнасці, публікуецца даволі шмат досыць з’едлівых карыкатур і вершаваных пародый на заходнебеларускіх дзеячоў. Вось, напрыклад, вершаваныя радкі, змешчаныя пад карыкатурным партрэтам такога выбітнага беларускага палітычнага і царкоўнага дзеяча

¹² Там жа, с. 189.

¹³ Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі, т. 1, кн. 2, с. 1079.

¹⁴ *Нашая праграма*, “Беларускае слова” 1926, № 1, с. 1.

як сенатар Вячаслаў Багдановіч, няпростому жыццю якога мы прысвяцілі шэраг розных работ¹⁵:

Сэн. Б...ч

Вядомы ўсім, на'т слаўным стаў:
 “Сэнатар ад царкоўных спраў”.
 З ім духавенства клопат мае:
 Той кляне, той багаслаўляе...
 Царквы цікавяць ды малебны,
 Патрыярх вось ці патрэбны, –
 Аўтакефалія, сынод...
 Ды каб расейскі ў цэркві дух...
 А вызваленчы вось наш рух,
 Ды выбраўшы яго народ,
 І беларуская ўся справа –
 Зусім, знаць, яму не цікава,
 Бо ў камітэт улез на'т рускі.
 Вось дык сэнатар беларускі!¹⁶

Даўнія рознагалосці з А. Луцкевічам, несумненна, шмат у чым сталі прычынай сур'ёзных палітычных абвінавачванняў у яго адрас з боку Ф. Вернікоўскага, вельмі маштабна адлюстраваных на старонках «Беларускага слова». У 2-м яго нумары за 1926 год былі змешчаны фатаграфіі дакументаў, «высвятляючых праўдзівя твар агэнта прафэсыянала – А. Луцкевіча», а ў 4-м нумары штотыднёвіка за той жа год – ліст аднаго са старых дзеячаў беларускага руху, які прама абвінавачваў Луцкевіча ў тым, што ў перыяд нямецкай акупацыі той працаваў «у нямецкай офэнзыве за сталую пэнсію», вёў «агідную і подлую барацьбу з п. Ластоўскім, у рэзультате чаго опошні кідаецца на самагубства»¹⁷. Урэшце, «А. Луцкевіч, як нямецкі агэнт» вядзе складаную палітычную гульню з літоўскім бокам, едзе ў Парыж,

¹⁵ Ю.А. Лабынцев, *Белорусско-русская идея во II Речи Посполитой: Церковная, политическая и литературная деятельность сенатора В. Богдановича*, [у:] *Поляки и русские в глазах друг друга*, Москва 2000, с. 252–263; Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Шавинская, *Литературные труды ректора Литовской духовной семинарии Вячеслава Богдановича*, [у:] *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų vaidmuo 1900–1945*, Vinius 2006, s. 115–133; Они же, *Белорусский сенатор, литератор, издатель Вячеслав Богданович – современник Янки Купалы и Якуба Коласа*, [у:] *Янка Купала і Якуб Колас у сістэме дзяржаўна-культурных і духоўна-эстэтычных прыярытэтаў XXI стагоддзя. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 26–27 верасня 2007 г.)*, Мінск 2007, с. 202–207 и другие.

¹⁶ *Наш Сатырыкон*. № 1 [у:] “Беларускае слова” 1926, № 1, с. 4.

¹⁷ *Новы дакумэнт аб А. Луцкевічу*, “Беларускае слова” 1926, № 4, с. 3.

дзе «дае інфармацыйны матэрыял французскай офэнзыве», затым пасля растраты велізарнай сумы грошай атрымлівае «вотум недаверра», але выслізгвае ад прызначанай рэвізіі «і пры дапамозе ўжо польскай дэфэнзывы арыштоўвае правадыроў апазыцыі п. п. Грыба, Мамоньку, Бадунову і іншых»¹⁸. Усе гэтыя факты, на думку Ф. Вернікоўскага, робяць А. Луцкевіча «палітычным мертвяцом», а апублікаваны ліст «зьяўляецца ўжо асінавым калком» для «гэтага беларускага Азэфа»¹⁹.

Злая вершаваная сатыра на А. Луцкевіча, да напісання якой так ці інакш быў датычны Ф. Вернікоўскі, што зьявіўся галоўным ініцыятарам яе шырокай публікацыі, наглядна адлюстроўвае характар шматгадовых варожых адносін гэтых дзеячоў:

“Надпасол”, “манарх” А. Л – ч.

О ты, найвышэйшая наша потэнцыя!
 Дамарослая над-эксцэленцыя!
 Над эўропэйскай насіцель культуры,
 Над гэніяльны прадукт натуры!
 Над брэхуноў газетных папа,
 Палітычных манарх арапаў!
 Цябэ я на векі праславіць жадаю –
 Пра справы твае – адчот тут зьмяшчаю!

— — —

Шчэ нядаўна быў тыповы
 Шляхцюк шчыры, засьцяпковы.
 І ў вачах хоць чуўся гад –
 Меў прыемны досыць выгляд.
 Чысты з твары, выгляд сыты,
 Акуратна усьцеж пабрыты;
 Вусны ў трубку, масла у вочках
 Усё круціўся пры дзявочках.
 Прозьвішча свайго чураўся –
 “Пан Быкоўскі” называўся.
 І прызнацца на’т стыдзіўся,
 Што Луцкевічам радзіўся,
 Бо-ж брат Янка – беларус
 – 3 бунтарамі меў хаўрус...
 Але вось – ўраз яскрава
 Заблішчала Янкі слава:
 Адраджэньня верхаводу
 Беларускага народу...

¹⁸ Там жа.

¹⁹ *Ад рэдакцыі*, “Беларускае слова” 1926, № 4, с. 3.

І Антон уцяміў ураз,
Што надаўся добры час,
З братам каб яму злучыцца,
Яго славай падзяліцца.
Вось пачаў ён славы жніва
Ў газэце “Наша Ніва”.
І свае нікчэмнасьць, бруд,
Выявіў адразу тут.
Сам ні чым не адзначаўся,
А тут – з талентам спаткаўся.
Да яго так прычашіўся –
Што уцёк той і ўдавіўся...
І усё ж т’кі дзякуй брату,
Пэрспэктыву меў багату.
І каб не характар дзікі,
Быў бы ён у нас вялікі.
Сяньня ж па кадука праву
Ўкраўшы проста брата славу,
Ён на месца таго ўзлез
І думае, што ён Зявес!
Баюць – быў ён тое, сёе,
Паўтараць ня будзем тое!
Нейкі час на’т быў міністрам..
Усё рабіў аднак ня чыста,
І каб не ваенны час,
Ужо даўно сьвіней бы пас!
Слаўны чым “дзеяч” наш гэты –
Апісалі ўжо газэты
Дык каб месца не займаць
Папрабуем апісаць,
Што апошні час зрабіў,
Як на верх жыцьця усплыў.

– – –

Шаснастку тут ён завязаў,
Аднак мандату сам ня ўзяў.
Застаўся быццам ня прычым,
Каб кіраваць па ціху ўсім.
Палітыку стаў напраўляць,
Палякоў каб папужаць.
Ды яны вась ня спужалісь,
З носам усе паслы асталісь.
Усе ўбіліся ў тупік –
З апазіцыі выйшоў – пшык!
Прысвоіў у сваім падпольлю –
На беларускасьць манапольлю.

Як спадабаўся – дасьць патэнт,
 А не – дык зараз злае ўшчэнт.
 І здрайца той, бандыт, дурак!
 О, лаяцца дык ён мастак!
 Збэсьціць кожнага, абрэша,
 Бэзупынна язык чэша,
 Дае довод элэквэнцыі
 Беларускай эксцеленцыі.
 Хоча ўсім тут верхаводзіць,
 А ўсей справе толькі шкодзіць,
 Чаго-небудзь як даткнецца –
 Групны пах ураз нясецца.
 Ўсюды прэзэсам быць хоча.
 І ўсьцяж аб тым хлапача,
 Каб працай часам не заняўся,
 Хто ў яго не запытаўся.
 І каб толькі сілу меў,
 Хто ня з ім – усіх бы зьеў.
 Ды вось міласэрны Бог –
 Яго злосьці ня даў рог.
 І Антоні як ні лае,
 Працаўнікоў рух наш мае.
 І н'ат памімо яго волі –
 Праца шырыцца усё болей.
 Цяпер ясна, нават тым,
 Ішлі (так!) што дагэтуь (так!) з ім,
 Што Антоні вартасьць мае,
 Калі некага ругае.
 А як пайшоў да комуністаў –
 Развалілася ўсё чыста ..
 Паслы сталі бунтавацца,
 З-пад уплыву выбівацца.
 Той “Грамаду” сабе завёў,
 Ў “Саюз Сялянскі” той пайшоў;
 Там – “Хрысьціянскі соцыял”..
 Распаўся ўвесь яго кагал!
 З “арыентацыяў на ўсход” –
 Зусім не квапіцца народ.
 Там – Аляксюк усплыў ізноў,
 Тут – Паўлюкевіч псуець кроў...
 Ластоўскі нешта пачынае,
 Крычэўскі з Радай выплывае..
 Словам – куды ні абярнецца, –
 На працу нейкую наткнецца.

І без “патэнт” ўсе працуюць,
 Рэвэляцыі друкуюць.
 Манарха зусім ігнаруюць.
 Апынуўся наш “дзеяч” –
 Ёў палажэньні хоць ты плач!
 Заўсёды вокал была густа,
 А цяперака вось – пуста.
 Манарх нядаўні і надпасол
 Адзін застаўся як той кол...
 Бо ж навокал ўсе бягуць,
 Нат палаяць не даюць...
 Жоўць ільецца ужо праз край,
 З сямьей плача: ай-вай-вай!...
 Пацеху сочыць – у бядзе,
 У застаўшайся “грамадзе”,
 Дый ў тым, што грошы шлюць:
 Пражыць можна як небудзь!..²⁰

Улажыўшы шмат сіл і сродкаў у вясновую кампанію 1928 года па выбарах у Сенат Другой Рэчы Паспалітай, Ф. Вернікоўскі так характарызаваў сябе перад выбаршчыкамі: «Па сваім пераконаньням – нацыяналіст-беларус і прыхільнік Захаду. Цяпер, пасля выхаду з нашых арганізацыяў А. Паўлюкевіча, прыняў на сябе кіраваньне палітычнаю і культурна-асьвятоваю працаю на Віленшчыне»²¹. Выбары Вернікоўскі палкам прайграў і адначасова са спыненнем выпуску яго «Беларускага слова» ён распачынае ў сакавіку 1928 года выданне ў Вільні тыднёвіка «Грамадзянін» – «органа незалежнай дэмакратычнай думкі». У перадавым артыкуле першага нумара новага што тыднёвіка Ф. Вернікоўскі заклікае беларускае грамадства да «маральнай санацыі», «нацыянальнае еднасьці, культурнае і гаспадарчае працы на карысьць свайго Народу і Краю», і ў гэтым дапамогай стане яго «Грамадзянін», «вольны ад палітыканства і палітыкі ў тым дрэнным сэнсі, як яна разумецца у нас – узаемная лаянка і шальмаваньне»²². Больш за тое, Ф. Вернікоўскі як бы прызнае свае ўласныя палітычныя грахі ў якасьці беларускага дзеяча і спыняе «далейшае выданьне “Беларускага Слова”, якое гэтак сама, як і іншыя беларускія часопісі, часта грашыла ў агульным кіраўніцтве палітыкаю і брала ўдзел у агульным

²⁰ *Наш Сатырыжон*. № 4 [у:] “Беларускае слова” 1926, № 4, с. 4.

²¹ *Тодар Вернікоўскі*, “Беларускае слова” 1928, № 5, с. 2.

²² *Новы шлях*, “Грамадзянін” 1928, № 1, с. 2.

хору ўзаемнай беларускай грызьні і лаянкі»²³. Таму Вернікоўскі і яго палпечнікі выступаюць «на грамадзкую арэну з новым органам пад назваю “Грамадзянін”», які стаіць «на грунце польскае дзяржаўнасці», заклікае «сваіх чытачоў перш на перш да лёяльнага і суменнага выканання сваіх грамадзкіх абавязкаў, як у адносінах Дзяржавы, гэтак сама і свайго мнагапакутнага Народу»²⁴.

Своеасаблівым палітычным пакаяннем самога Ф. Вернікоўскага, хоць і выказаным ананімна ад асобы «Старага Беларуса», можна лічыць словы з артыкула «На напярэдня 10-х угодкаў Незалежнасці Беларусі», апублікаваным у першым нумары «Градзяніна»: «У 1921, 1922 і 23 гадах, калі на палітычнае павадырства “патэнтаваных” беларусоў яшчэ ніхто ня прэтэндаваў, нашае віленскае беларускае грамадзянства жыло адзінай сям’ёй, сплочанай адзіным духам нацыянальнасці, ня глядзючы нават на тое, што ўжо тады палітычныя думкі выліваліся ў трох кірунках – заходнім, усходнім і літоўскім.

У Грамадзянскім Сабраньні на Біскупай 12 побач з Антонам Луцкевічам, Тарашкевічам, Рак-Міхайлоўскім, Смолічам, Терэшчэнка, Пракулевічам і іншымі можна было тады бачыць і ксендза Станкевіча, і Алексюка, Ярэміча і Вернікоўскага, і Кахановіча, і Аляхновіча і Л. Радзевіча, і І. Жылку і шмат іншых, каго лёс закідваў у нашу Вільню, дзе яны знаходзілі заўсёды у сваёй беларускай сямі і гасьцінасьці і падтрыманьне.

Гэтак было тады, да 1924 г. Апошняя ўрачыстае, агульнае, дружнае святаваньне ўгодкаў незалежнасці Беларусі адбылася ў 1923 г. у тым-жа Грамадзянскім Сабраньні, наладжанае у імяні Пасольскага Клубу паслом Ярэмічам і Урадам Грамадзянскага Сабраньня. Гэта была лебедзіная песьня рэпрэзэнтацыі адналітасці, моцы і сплочаннасьці нашае здрадзіўшайся інтэлігэнцыі.

Ад 1924 году ужо пачаліся паасобныя спрэчкі і лаянкі некатарых дзеячоў за павадырства. Гэтыя спрэчкі з кожным годам ўсё набухалі, уцягвалі ўсё больш і больш асобаў, пакуль нарэшце ў 1926–7 гадах, як з прарваўшайся плаціны у паводку – не залілі ўсю нашу беларускую прэсу лаянкамі, грызьнёй, брудамі ды і рожнымі інсынуацыямі. Сталася немагчыма. Не да вытрыманьня. Не шкадавалі ні веку, ні заслугаў перад Бацькаўшчынай, ні сану, ні тых, якія за Бацькаўшчыну пакутуюць у турмах, ні выразаў, ні тэрміналегіі.

²³ Там жа.

²⁴ Там жа.

А на вёсках сяляне хапаліся за галаву і на падайшоўшых выбарах да Сойму ня ведалі, што рабіць. Некатарыя плакалі.

І як вынікі усяго – заместа 20–30 паслоў, у Сойм папала толькі 9. І гэта у той час, калі сьвядомасьць вёскі дайшла амаль што не да нормы...

Але выбары прайшлі... Можа ўжо страсьці прастыглі. Хай тыя, хто прайшоў да Сойму і Сэнату, успакоіцца на сваіх пасольскіх лаўрах. Хай-жа нашая інтэлігэнцыя азірнецца на пройдзенае і сумна паківае галавой. Хай жа яна цяпер апамятаецца і ўплывае ў будучыне на сваіх павадыроў. А надходзячыя 10-тыя угодкі Незалежнасьці Беларусі у сваім сьвяткаваньню хай спыняць нарэшце шкоднаю, нікому не патрэбнаю братабуйчаю грызьню і як калісь – злучыць усіх, незалежна ад партыяў і палітычных кірункаў, у адзінаю, моцнаю нацыянальным духом сямью!

Адгукніся інтэлігэнцыя! Аздараўляй душнаю атмасферу і выконвай свой абавязак! “Грамадзянін” кліча, а вёска чакае...»²⁵.

Фінансавыя і іншыя абставіны з’явіліся прычынай закрыцця «Грамадзяніна», апошні нумар якога 30 красавіка 1929 года выйшаў ўсяго толькі праз год пасля выпуску першага. Ф. Вернікоўскі ўсё часцей адчуваў маргіналізацыю свайго грамадскага становішча, зробленыя раней шматлікія палітычныя памылкі, жорсткія выпадкі супраць многіх удзельнікаў беларускага руху, нядаўнія сапраўдныя войны, абвешчаныя некаторым з іх, амаль выключалі не толькі прымірэнне, але хаця б часовае перамір’е. Абвінавачванне ў тым, што «нашае грамадзянства займалася толькі палітыканствам і ўзаемнаю грызьнёю, пакуль не апынулася перад разьбітым карытам»²⁶, цалкам адносіцца да самога Ф. Вернікоўскага і яго паплечнікаў. Больш за тое, і на ніве ўласна культурнай дзейнасці, якую абвясчваў «Грамадзянін», аб’яднанне з іншымі беларускімі арганізацыямі аказалася немагчымым: «Нават на культурна-асьвятовым грунце мы не маглі абыіцца без узаемнае ненавісьці. Тры культурна-асьвятовыя таварыствы – Таварыства Беларускае Школы, Інстытут Гаспадаркі і Культуры і Т-ва “Прасьвета”, – адпавядаючыя акурат тром галоўным палітычным кірункам у беларускім грамадзянстве і знаходзячыя пад ўплывам адпаведных палітычных чынікаў, гэтак сама прыймаюць удзел у ўзаемнай грызьні на шкоду беднае беларускае культуры і Народу. І калі толькі гэты стан рэчы

²⁵ Стары Беларус, *На няпрэдно 10-х угодкаў Незалежнасьці Беларусі*, “Грамадзянін” 1928, № 1, с. 3–4.

²⁶ *Новы шлях*, “Грамадзянін” 1928, № 1, с. 1.

ня спыніцца, калі беларускае грамадзянства ня зьлечыцца ад партыйна-палітычнае трукізны, дык мы страцім і рэшту таго, што яшчэ маем цяпер. З намі зусім перастануць лічыцца, як з народамі, здольным да творчае працы»²⁷.

Заснаванае яшчэ ў 1924 годзе беларускае культурна-асветніцкае таварыства «Прасвета», дзе Ф. Вернікоўскі адыгрываў адну з галоўных роляў, збірае ў пачатку 1930 года спецыяльную, праўда, вельмі і вельмі нешматлікую, канферэнцыю, на якой арганізуецца грамадскі Цэнтральны беларускі праваслаўны камітэт (ЦБПК), закліканы спрыяць беларусізацыі Праваслаўнай царквы. Ф. Вернікоўскі быў у гэтым, увогуле вельмі сціплым па выніках дзейнасці, Камітэце вельмі прыкметнай фігурай, яго старшынёй, які ўсяляк усхваляўся паплечнікамі. Так, друкаваны орган Камітэта «Съветач Беларусі», які пачаў выходзіць вясной 1930 года, прысвячае Вернікоўскаму некалькі асаблівых матэрыялаў, у тым ліку цалкам спецыяльны трэці нумар за 1931 год. Падрабязных абагульняючых работ аб працэсе беларусізацыі Праваслаўнай царквы ў Другой Рэчы Паспалітай, а тым больш аб дзейнасці ЦБПК, на жаль, не існуе, і нават вельмі кароткія ўтрымліваюць нямала блытаніны і недакладнасцяў²⁸. Зрэшты, практычна ва ўсіх з іх агульны вывад аб малой выніковасці ЦБПК адназначны. Пры гэтым варта памятаць, што ў кірунку беларусізацыі Праваслаўнай царквы на той перыяд дзейнічала яшчэ некалькі іншых беларускіх грамадскіх арганізацый, якія апынуліся ў дадзенай сацыяльна-рэлігійнай сферы даволі жорсткімі ідэйна-палітычнымі канкурэнтамі ЦБПК. Яшчэ не пачаўшы якую-небудзь дзейнасць і нават не арганізаваны фармальна, Камітэт адразу ж уступіў у канфрантацыю з мясцовай праваслаўнай іерархіяй, кансісторыяй і многімі духоўнымі, неўзабаве пераросшую ў сапраўдную жорсткую славесную вайну са мноствам абвінавачванняў і дзеянняў з абодвух бакоў. Так, у чэрвені 1930 года сакратар ЦБПК С. Сарока ў шырока распаўсюджанай друкаванай ананімнай ўлётцы «Проч з ліхазельлем! Адказ для кансісторска-нашажызненскай чорнай сотні», погляды якога цалкам падзялялі ўсе члены Камітэта, канстатаваў: «У вапошні час нарэшце выявіўся праўдзівы твар тых, хто стаіць на чале Праваслаўнай Царквы на Беларусі, хто павінен узмацняць

²⁷ Там жа.

²⁸ Гл., напрыклад: М. Давідзюк, *Справа беларусізацыі Праваслаўнай царквы у светле палітыкі польскіх дзяржаўных улад 1919–1939*, «Беларускі каляндар на 1990 г.», Беласток 1989, с. 67–92; М. Papierzyńska-Turek, *Między tradycją a rzeczywistością: Państwo wobec prawosławia. 1918–1939*, Warszawa 1989, s. 222–228.

яе, быць духоўным правадыром народу і быць прыкладам хрысьціянскага жыцця і маралі. Айцы духоўныя, засеўшыя ў Віленскай Духоўнай Кансысторыі з архіепіскапам на чале, каб захаваць для сябе і на далей залатаносную крыніцу, якой зьяўляецца Кансысторыя, аб'ядналіся з адпадамі чорнасоценнага маскоўскага грамадзянства і павялі акцыю проціў беларусізацыі Праваслаўнае Царквы». У той жа ўлетцы С. Сарока заклікаў: «Мы не спалохаемся дзеля добра Нашае Бацькаўшчыны, дзеля добра Праваслаўнай Царквы на Беларусі выступіць адкрыта супроць рамесьнікаў клятвапаступніцтва – арх. Хвядосаў, супроць крыміналістаў займаючыхся падлогам і зладзеяствам – пр. Кушнёвых, супроць духовых прастытутнікаў, перавертняў, таргаўшчыкоў пачуцьцяў рэлігійных – архім. Марозавых, супроць правакатараў, прахадзімцаў, дэгэнэратаў, гэмэфрадытаў – прат. Тучэмскіх, супроць распусьнікаў, пакідаючых у заклад, за прыемнасьць гулянку з публічнай кабетай (прастытуткай), крыж і расу, прафанатараў прат. А. Сурвіллай, таварышоў крыміналіста Кушнёва. Мы не спалохаемся адкрыта выступіць супроць агэнтаў Г.П.У. – Боханаў, якія прадаюць камуністам і беларусаў і расейцаў, супроць Егоравых, Шафранавых, Валэйшаў, Паўлюкевічаў, Смаржэўскіх і інш., з якіх адныя зьяўляюцца катаржнікамі, будучы засуджанымі на дзесяткі гадоў вастрогу (Валэйша), другія даносчыкамі, зладзеямі (Бохан, Егораў, Шафранаў) іншыя, як Паўлюкевіч – прадажнікамі беларускага сялянства, правакатарамі беларускага грамадзянства; гэтак сама выступім і супроць прахадзімцаў Смаржэўскіх, які, будучы вучыцелем, натраўляе вучняў сваіх адзін на аднаго, расейца на беларуса і паляка, “сацыяліста” на “манархіста”, пяючы ў душы “Божа цара... вярні!” Мы “выйдзем шчыльнымі радамі!” Мы скажам сьмела і адкрыта, без усялякіх запінак і замінак (як робіць сяньня “Сьветац Беларусі”), што Царква на Беларусі мусіць быць беларускай, што нам усялякія Саборы, на якіх ня будзе прадстаўнікоў ад Беларусаў, нуль цана, што сяньняшняя прадажная кансысторская свора для нас толькі гняздо крыміналістаў...

Браты Беларусы! мы, каторыя сядзелі на вастрогах за вас, мы, каторыя сяньня церпім тут вучачыся і голад, і холад, каб тое, што збудзем аддаць Вам, мы каторыя баронім Вас, змагаемся за Вас, мы, вашы дзеці, родныя дзеці, клічам Вас да барацьбы з кансысторыяй, загадываем Вам не плаціць на кансысторыю ні граша, ні аднаго зярнятка збжынкі! Мы дамагаемся ад Вас таго, каб Вы не дазволілі праклятым прыгоньнікам з кансысторыі абдзіраць сябе кансысторскімі падаткамі, не дазвалялі разбураць свае Цэрквы і хаты, плацячы непа-

трэбна кансысторскім зладзеям, каб яны маглі цягацца па карчмах з прадажнымі кабетамі, каб яны мелі за што лаяць вашых абаронцаў, змагацца з вашай мовай роднай з вамі самымі. Браты! Бацькі! мы дамагаемся гэтага для вас і вашага добра! Бо калі мы зарачомся Вас, калі вы ня пойдзеце нам на сустрэчу – бяда будзе вам! Ці памятаеце часы прыгону! Будзе горшы прыгон! Таму, ні адзін з вас хай ня плаціць на кансысторскія хаценьні, мы і так бедныя і абдзёртыя! Таму, хай кожны з вас голасна і ўсюды крычыць проч з кансысторыяй! проч з чорнай сотняй! проч з парабкамі цара “едной... неделімой”!

Хай кожны і ўсюды крычыць: “мы хочам мець сваю Беларускаю Царкву! Мы хочам быць людзьмі!”».

Зразумела, падобная і вельмі нечаканая актыўнасць у дачыненні да Праваслаўнай царквы групы асоб, якія да той пары займаліся амаль выключна палітычнымі і унутрыпалітычнымі свецкімі беларускімі праблемамі, выклікала нямала крытычных водгукаў не толькі з боку рэлігійных дзеячоў усіх рангаў, але і многіх свецкіх. ЦБПК, па сутнасці, выступіў адзіным, хоць вельмі і вельмі нешматлікім, калі не сказаць малапрыкметным, фронтам у перыяд вельмі складанага становішча Праваслаўнай царквы ў Другой Рэчы Паспалітай і сваімі дзеяннямі відавочна не спрыяў крохкай царкоўнай раўнавазе, пастаянна зневажаемай з боку дзяржаўных уладаў. Усе праграмныя дакументы і рашэнні ЦБПК падрыхтоўваліся невялікай групай, якая складалася з яго старшыні Ф. Вернікоўскага, віцэ-старшыні У. Більдзюкевіча і сакратара С. Сарокі, для якіх гэта стала новай формай грамадска-палітычнай дзейнасці са спробай прыцягнення на свой бок не толькі прадстаўнікоў польскага дзяржаўнага кіраўніцтва, але і праваслаўнага мітрапаліта Дыянісія. У пэўным сэнсе, гэта была апошняя ўласная спроба Ф. Вернікоўскага выступіць на шырокай грамадскай арэне. Спроба гэта аказалася няўдалай, малазаўважнай і да таго ж балюча закранала вельмі складаныя і часам невырашальныя не толькі для тагачаснага беларускага грамадства міжваеннай Польшчы веравызнаўчыя праблемы²⁹.

Пастаянныя палітычныя няўдачы, абвінавачванні з розных бакоў у здрадзе і палонафільстве прыводзілі Ф. Вернікоўскага да неабходнасці апраўдвацца нават перад сваімі бліжэйшымі паплечнікамі. Ён прызнаваўся С. Сароку: «Ня вер братачка таму, што я запрадаўся ня-

²⁹ Гл., напрыклад: Виталий Железнякович, священник, *Открытое письмо братьям пастырям Виленской, Гродненской и Полесской епархий*, “Воскресное чтение” 1930, № 30, с. 472.

прыхільнікам нашага Народу! Людзі цюцікі брэшучь, бо за гэта грошы бяруць а я ад ворага грошы ня браў і ня буду браць. Калі-ж я братачку зьблізіўся з палякамі, то каб гэткім чынам дапамагчы свайму Народу... Я-ж з сваім “палянафільствам” ні перад кім ня скрываюся, можа я гэта ня добра раблю, аднак кожны па свайму разумее працу і спосабы дапамажэння Народу. Ды ўрэшце чаму-ж з вас ніхто мне не працягнуў рукі, каб ісьці іншай дарогай а толькі кожны лаяў і травіў мяне?... Ты вось... слухаеш усіх тых, што мяне лаюць і глядзіш на мяне, як на нейкага правакатара. А ці ты прыгледзіўся да тых, што сапраўднае сваё воблічча прыкрыўшы беларускасьцю і лаючы мяне, Народ наш прадаюць сапраўды за юдавы срэбнікі. Я нікому яшчэ жыцьця не зламаў, я заўсяды для беларуса быў абаронцам, а яны на сумленьні маюць шмат ахвяр і ніхто гэтага нябачыць і ўважае іх за людзей добрых. Пра свой шлях я гавару аткрыта і калі пабачу, што ён ня добры і не дае мне магчымасьці дапамагчы Народу ці знайду іншы лепшы шлях, то я заўсяды яго змяню, бо мне з ім нічога не вяжа. Мяне хоць і лаюць, але калі здарыцца з кім бяда дык зараз да мяне лятуць і я нікому і ніколі ў сваёй дапамозе не адмовіў. Праўда, мяне і маё прозьвішча часта і шмат хто правакаваў і выкарыстоўываў ды што-ж я параджу, ня было ў мяне заступнікаў, ніхто мяне не хацеў зразумець. Так братачка, хай сабе людзі мяне лаюць, Бог з імі, на то яны цюцікі, калісь можа хтось і зразумее маю працу і мяне, а не зразумее таксама добра. Я перад сваім сумленьнем чысты і ніякага асуду не баюся. Вось хай бы хто змог глянуць мне ў душу, той напэўна пабачыў бы як сапраўды выглядае дзядзька і аб чым ён лятуе. Я што я мо слабы і ня змог ісьці напралом, то ўжо мяне такім узгадавалі і ўрэшце я ўжо стары, братачка»³⁰.

Амаль спыненую да 1933 года дзейнасць ЦБПК паспрабаваў працягнуць У. Більдзюкевіч, які ўзяў на сябе і асноўны клопат па аднаўленьні ў 1936 годзе выпуску перасталага выходзіць «Сьветача Беларусі». Зрэшты, на гэты раз у зробленай спробе Ф. Вернікоўскаму адводзілася толькі асабліва ганаровая роля старога заслужанага дзеяча, які сваёй прысутнасцю і спрадвечнай трывалай сувязю з праваслаўем, іміджава падтрымліваў дадзенае пачынанне. У самым апошнім з усіх, што выйшлі ў свет, нумароў часопіса «Сьветач Беларусі» (10-м), прымеркаваным да святкавання 75-я з дня нараджэння Ф. Вернікоўскага (24 лістапада 1936 г.), які «ад 14 сакавіка 1930 г. і да сяння зьяўляецца старшынёй Прэзыдыюму Цэнтральнага Беларускага Праваслаўнага

³⁰ С. Сарока, *Успаміны*, “Сьветач Беларусі” 1931, № 3(6), с. 5–7.

Камітэту ў Вільні, мэтай якога ёсьць збліжэньне духавенства да народа і паглыбленьне рэлігійнай сьведамасьці гэтага апошняга» робіцца маштабная спроба прадставіць усё яго жыццё як цэласнае служэньне Праваслаўнай царкве³¹. Пры гэтым прыводзяцца звесткі аб цесных сувязях Ф. Вернікоўскага не толькі з яго сваяком біскупам Кліментам (К. Вернікоўскім), але і мітрапалітам Антоніем (Храпавіцкім) і Мэльхісэдэкам (Паеўскім), а таксама іншымі вядомымі праваслаўнымі дзеячамі. Характэрна, што ў падобнай біяграме Ф. Вернікоўскага, апублікаванай у тым жа часопісе ў 1931 годзе да яго сямідзесяцігоддзя, няма і намёку на падобныя факты з жыцця старшыні ЦБПК³². Таму здаюцца зусім не выпадковымі словы з апошняга нумару «Сьветача Беларусі» аб Ф. Вернікоўскім – старшыні ЦБПК: «Ня можа тут быць мовы аб выкарыстоўваньні Царквы для палітычных мэтаў. Т. Вернікоўскі быў і ёсьць чалавекам шчыра праваслаўным і на такі нячэсны шлях ніколі не пайшоў-бы, а хіба і ніколі ня пойдзе. Т. Вернікоўскі, які заўсёды жыў у атмасфэры паважнай прывязанасьці да Царквы імкнуўся заўсёды да аднаго – спрычыніцца ў меру сваіх сіл і магчымасьцяў да ўзмацаваньня Царквы. Нацыянальнае пачуцьцё Т. Вернікоўскага гэтых імкненьняў не нэгавала. Наадварот, Т. Вернікоўскі слухна разумеў – а гэта пацьвярджае і сьняняшні дзень – што кроўна зьвязаныя з сабой Царква і Народ зьяўляюцца гэткай стыхіяй, якую “не адалеюць і адавы брамы”. Царква і Народ – вось тыя імпульсы, якія змусілі Т. Вернікоўскага, чалавека ўжо вельмі старога, аддаць свае сілы і энэргію працы Цэнтр. Бел. Прав. Камітэту»³³.

Рэанімацыя дзейнасьці ЦБПК У. Більзюкевічам ў 1936 годзе сутыкнулася з многімі цяжкасьцямі, палітычнымі, фінансавымі, кадравымі. С. Сарока, які стаў да таго моманту адным з лідэраў маладых беларускіх нацыяналістаў, аб’яднаных грамадствам «Беларуская Нацыяналістычная Сябрына», усё больш збліжаўся з Ф. Акінчыцам і яго Беларускай Нацыянал-Сацыялістычнай Партыяй (БНСП). Нават у рэдакцыю «Сьветач Беларусі» ў 1936 годзе прыйшлося ўзяць аднаго немаладога рыма-каталіка Б. Курчэўскага. А 14 ліпеня 1938 года памёр і сам старшыня ЦБПК – Фёдар Вернікоўскі, пахаваны ў Вільні на Спаса-Еўфрасінеўскіх могілках.

³¹ А. Малевіч, *Тодар Вернікоўскі*, “Сьветач Беларусі” 1936, № 2(10), с. 5–7.

³² Вас. Б., *Тодар Вернікоўскі*, “Сьветач Беларусі” 1931, № 3(6), с. 3–4.

³³ А. Малевіч, *Тодар Вернікоўскі*, “Сьветач Беларусі” 1936, № 2(10), с. 7.

STRESZCZENIE

WYBRANE ETAPY BIAŁORUSKIEGO RUCHU NARODOWEGO
W ŚWIETLE LOSÓW FIODORA WERNIKOWSKIEGO:
SAMOOCENA I OCENA WSPÓŁTOWARZYSZY

Artykuł poświęcono jednemu z mniej znanych obecnie przywódców białoruskiego ruchu narodowego Fiodorowi Wernikowskiemu. Mniej lub bardziej szczegółowa ocena jego działalności, którą przeprowadził sam Wernikowski, jak również jego towarzysze broni stała się kanwą niniejszego artykułu. W analizie wykorzystano również inne źródła dokumentalne, związane z Wernikowskim i jego najbliższym otoczeniem.

Słowa kluczowe: Fiodor Wernikowski, białoruski ruch narodowy, cerkiew prawosławna, II Rzeczpospolita.

SUMMARY

SOME STAGES OF THE BELARUSIAN NATIONAL MOVEMENT
IN THE FATE OF FYODOR VERNIKOVSKY:
THE SELF-ASSESSMENT AND ASSESSMENT OF CLOSE ASSOCIATES

The article is devoted to a little-known leader of the Belarusian national movement Fyodor Vernikovsky. The author of the article focuses on detailed evaluation of his activity made by Vernikovsky himself and his close associates. In the analysis other documentary sources related to Vernikovsky and people around him within years were used.

Key words: Fyodor Vernikovsky, Belarusian national movement, Orthodox Church, the interwar Poland.